

چکیده

هدف اصلی این پژوهش بررسی میزان رضایتمندی نابینایان از خدمات کتابخانه ای نابینایان استان آذربایجان شرقی می باشد.

روش پژوهش، پیمایشی از نوع توصیفی است و کتابخانه های یاد شده ابتدا از نظر منابع اطلاعاتی و نیروی انسانی و فضا مورد بررسی قرار گرفته اند. سپس با استفاده از پرسشنامه به نظر خواهی از استفاده کنندگان از این کتابخانه ها پرداخته شده، جامعه مورد مطالعه شامل ۳۵۳ نفر نابینایی است که عضو کتابخانه های مخصوص نابینایان استان آذربایجان شرقی می باشند. (N=۳۵۳)

تجزیه و تحلیل داده ها در دو بخش آمار توصیفی و استنباطی انجام پذیرفت. در بخش آمار توصیفی با استفاده از جداول فراوانی نسبت به توصیف داده ها اقدام شد و در بخش آمار استنباطی با استفاده از آزمونهای خسی دو و تی نسبت به آزمون فرضیه ها اقدام گردید.

نتایج پژوهش نشان می دهد که میزان رضایت نابینایان از خدمات کتابخانه های نابینایان استان آذربایجان شرقی در سطح متوسطی (۶۵٪) قرار دارد و بیشترین رضایت به رفتار کتابداران (۶۲٪) و کمترین رضایت از سهولت دسترسی به کتابخانه (۶۸٪) می باشد. و همچنین نابینایان عضو کتابخانه مرکزی تبریز رضایت بالاتری نسبت به نابینایان عضو سایر کتابخانه ها دارند. بین رضایت مراجعین (نابینایان) و خدمات ارائه شده از سوی کتابخانه رابطه معنی دار مثبتی وجود دارد و از نتایج دیگر پژوهش این است که در کسب رضایت جامعه مورد مطالعه عامل جنسیت مؤثر است.

توسعه مجموعه کتابخانه از نظر مجموعه و تجهیزات، جذب نیروی انسانی متخصص در کتابداری، شناساندن اهمیت کتاب و کتابخانه و ارتقاء سطح کمی و کیفی کتابخانه ها از جمله راه حل های بهبود وضعیت کتابخانه های نابینایان می باشد.

کلید واژه ها: نابینایان، کتابخانه های نابینایان، رضایتمندی نابینایان - آذربایجان شرقی (استان)، خدمات

کتابخانه، آذربایجان شرقی (استان)

فصل اول

کلیات پژوهش

مقدمه

حق دستیابی به اطلاعات و آگاهی ها حق غیر قابل سلبی است که به همه انسانها تعلق دارد. در برخورداری از این حق نه تنها هیچ مانعی پذیرفتنی نیست بلکه انتظار می رود جامعه تسهیلات لازم را برای کسانی که به دلایل طبیعی یا شرایط موقتی بر سر راه دستیابی آنها به اطلاعات مانعی وجود دارد فراهم آورد. نابینایان یکی از این گروه ها هستند. آنها جزئی از جامعه به شمار می آیند، به مدرسه و دانشگاه می روند بنابراین به کتابهای کمک درسی و منابع کمک آموزشی نیاز دارند. در اوقات فراغت خود می خوانند، پس به رمان و شعر و نمایشنامه نیاز دارند. (قزل ایاغ، ۱۳۷۵) به همین منظور کتابخانه های نابینایان در خدمت رفع نیاز های اطلاعاتی، گسترش فرهنگ و ارتقای علم و دانش و ایجاد امکانات و شرایط مناسب برای پر کردن اوقات فراغت آنان می باشند. (تعاونی، ۱۳۷۹)

رانگاتان^۱ استفاده کنندگان را به منزله هسته مرکزی کلیه فعالیت های کتابخانه نگریده، پیوسته بر این اصل تاکید می ورزد که همه تلاش ها باید در راستای برآوردن نیاز استفاده کنندگان صورت پذیرد. به همین دلیل، اهمیت دادن به دیدگاه های استفاده کنندگان رکن مهم هر نظام اطلاع رسانی موفق است. چنانکه ویسمان^۲ می گوید: "استفاده کنندگان مهمترین عنصر در جریان اطلاعات هستند." (ویسمان، ۱۳۷۳)

آرمان و اهداف هر سازمانی باید نیازهای استفاده کنندگان را برآورده کند و این هدف حاصل نمی شود مگر با شناخت دقیق استفاده کنندگان. رضایتمندی استفاده کنندگان به عنوان یک شاخص عملکرد است، که باید مورد توجه قرار گیرد. (Brophy, 1999)

نخستین کتابخانه نابینایان در ۱۷۶۸ در بریتانیا با مجموعه ای به خط برجسته برای دانشجویان نابینا تأسیس شد. (سلطانی زاده، ۱۳۵۴)

کتابخانه رودکی که بزرگترین کتابخانه ویژه نابینان در ایران است، در ۱۳۵۲ رسماً فعالیت خود را آغاز کرد. کتابخانه رودکی تنها کتابخانه در ایران است که به نابینایان شهرستانها نیز ارائه خدمت می کند. (ارجمند، ۱۳۷۲)

1. Ranganathan

2. Wisman

هدف اصلی خدمات کتابخانه ای ویژه نابینایان ، دسترس پذیر کردن هر چه بیشتر منابع و خدمات برای کاربران نابینا و کم بینا خواهد بود.(تعاونی، ۱۳۷۹)

در این پژوهش سعی شده است با بررسی میزان رضایتمندی نابینایان از خدمات کتابخانه های نابینایان استان آذربایجان شرقی با نیازها، نقاط قوت و نقاط ضعف این نوع کتابخانه ها آشنا گردیده با یاری خدا و همکاری مسئولان امر در رفع مشکلات و کاستی ها گامی مؤثر برداشته شود.

مسأله پژوهش

نابینائی عارضه و پدیده ای است ناخواسته که برای هر فردی در هر زمانی و در هر مکانی ممکن است عارض گردد. لکن نابینائی نمی تواند علت باز دارنده جهت حضور افراد نابینا در صحنه های گوناگون اجتماعی باشد. چرا که برخی از این افراد از دیر باز با تلاش و کوشش خستگی ناپذیر خود توانسته اند در زمره افراد برجسته و شایسته اجتماع ظاهر شوند و از خود آثار علمی و ادبی بسیار باقی بگذارند و بعنوان مثال رودکی از متقدمین و مرحوم دکتر محمد خزائلی از متأخرین مفاخر ملی ما می باشند.

فرد نابینا یک ناتوان ذهنی نیست که تنها به خوراک و پوشاک نیاز داشته باشد بلکه آنها نیز به دریافت ابعاد دیگر اندیشه نیازمندند. بنابراین با شناخت صحیح و محبتی به دور از ترحم بایستی امکاناتی را برای آنها فراهم کنیم تا بتوانند عطش اندیشه خود را بر طرف کنند. بسیاری از نابینایان از نظر جسمی دارای پرونده پزشکی هستند همینطور نیاز به بررسی از نظر روحی دارند به همین منظور کتابخانه های نابینایان در خدمت رفع نیازهای اطلاعاتی، گسترش فرهنگ و ارتقای علم و دانش و ایجاد امکانات و شرایط مناسب برای پر کردن اوقات فراغت آنان می باشند.

نابینایان هم مانند افراد عادی نیاز به زندگی پویا دارند و بایستی ایشان را درک کرده و مشکلات و نیازهای آنان را بشناسیم و کاری کنیم که حداکثر احساس رضایت را در زندگیشان داشته باشند.

به نظر می‌رسد این قشر از جامعه تا بحال نتوانسته‌اند در حد نیازهای خود از خدمات رفاهی، بهداشتی، کتابخانه‌ای و اطلاع‌رسانی همانند سایر افراد عادی از خدمات مورد نیاز استفاده نمایند. این بدان معناست که این افراد نیازمند توجه بیشتر مسئولان در جهت عوامل روحی و روانی از جمله پر کردن اوقات فراغت آنان می‌باشند.

از آنجائیکه نابینایان از نظر فیزیکی امکان اشتغال‌های عمومی، رفت و آمدهای معمولی و حضور آسان در مجامع عمومی را ندارند لذا دارای اوقات فراغت بیشتری نسبت به سایر اقشار سالم جامعه می‌باشند می‌بایست در پر کردن بهینه اوقات فراغت آنها و حضور در انواع فعالیتهای فرهنگی، اجتماعی، هنری و... برنامه‌های منسجمی از طرف خود و خانواده و مسئولان ذیربط پیش‌بینی شود تا احساس کمبود و خلأ در این زمینه نداشته باشند.

در این بین کتابخانه‌ها بعنوان یکی از مراکز فرهنگی و یا کمک آموزشی می‌توانند این رسالت را عهده‌دار شوند و از آنجائیکه وظیفه کتابدار ارائه خدمات به تمام جامعه است لذا من هم به عنوان یک کتابدار بر خود واجب دیدم تا ببینم خود نابینا از خدمات کتابخانه‌ای ویژه نابینایان چه انتظاری دارد و چه نیازی را احساس می‌کند.

در این پژوهش برآنیم تا ببینیم کتابخانه‌ها تا چه حد خدمات در اختیار نابینایان می‌گذارند و می‌توانند به رسالت خود عمل کنند و نابینایان تا چه حد از این خدمات احساس رضایت دارند.

پرسشهای پژوهش

۱. میزان تمایل نابینایان مورد مطالعه به استفاده از کتابخانه و اهداف کلی آنها چگونه است؟
۲. آیا خدمات ارائه شده توسط کتابخانه‌ها موجب رضایتمندی نابینایان از کتابخانه را فراهم آورده است؟
۳. آیا مجموعه موجود در کتابخانه از نظر کمیت و کیفیت پاسخگوی رفع نیازهای اطلاعاتی اعضا خود می‌باشند؟
۴. آیا رفتار و توانایی‌های کتابدار در میزان مراجعه نابینایان به کتابخانه مؤثر است؟
۵. آیا کتابخانه‌های نابینایان مورد مطالعه از نظر سهولت دسترسی در محل مناسبی قرار دارند؟
۶. با توجه به پیشرفتهای فناوری، کتابخانه‌های مورد مطالعه تا چه حد امکانات در اختیار اعضا گذاشته‌اند؟

۷. بطور کلی میزان رضایتمندی اعضاء کتابخانه های نابینایان در استان آذربایجان شرقی از خدمات ارائه شده در چه سطحی است؟

۸. بطور کلی کتابخانه های مورد مطالعه و جامعه نابینای استفاده کننده با چه مشکلاتی مواجه هستند؟

اهداف پژوهش و ضرورت آن

هدف این پژوهش، تعیین میزان رضایتمندی نابینایان از خدمات کتابخانه های نابینایان استان آذربایجان شرقی می باشد و در صورت داشتن نبود احساس رضایت ارایه پیشنهاداتی برای بهبود و تسریع خدمات کتابخانه ای نابینایان این استان است. همچنین تلاش می شود تا مشکلات و عواملی که مانع استفاده برخی نابینایان از کتابخانه می شود مشخص شود.

اهمیت این پژوهش در اینست بدلیل اینکه نابینایان هم قشری از جامعه انسانی هستند حائز اهمیت است مشکلات و نیازهای آنها شناسایی شود، باید توجهمان را روی رشد فکری آنها ببریم چرا که کارهایی که دستاورد تلاش آنهاست یک کار زیبایی است. آنها هم حق زندگی دارند و بایستی به آنها سرویسدهی شود و امکانات و خدمات مناسب در اختیار آنها گذاشته شود تا از سر خوردگی آنها جلوگیری شود و میزان رضایت آنها را برای استفاده هر چه بهتر از خدمات کتابخانه بالا برد.

فرضیه های پژوهش

این پژوهش دارای یک فرضیه اصلی و دو فرضیه فرعی به شرح زیر می باشد:

۱- رضایت نابینایان از خدمات کتابخانه های نابینایان استان آذربایجان شرقی در سطح متوسط می باشد.

۱-۱ بین رضایت مراجعین (نابینایان) و خدمات ارائه شده از سوی کتابخانه رابطه معنی دار مثبتی وجود دارد.

۱-۲ در کسب رضایت جامعه مورد مطالعه عامل جنسیت مؤثر نمی باشد.

متغیرهای اساسی پژوهش

متغیر مستقل: خدمات کتابخانه های مخصوص نابینایان در استان آذربایجان شرقی

متغیر وابسته: جنسیت و میزان رضایتمندی نابینایان عضو کتابخانه های مورد مطالعه

تعاریف عملیاتی اجزاء پژوهش

نابینای مطلق: در این پژوهش منظور کسی است که فاقد بینایی است و به کلی وجود یا فقدان نور را تشخیص

نمی دهد و برای خواندن و یادگیری از خط بریل استفاده می کند.

کم بینا: در این پژوهش منظور کسی است که قادر به تشخیص روشنایی می باشد و قادر به دیدن و خواندن

حروف درشت و تیتراهای روزنامه است.

خدمات کتابخانه ای: در این پژوهش منظور خدماتی است که در داخل کتابخانه های مخصوص نابینایان

استان آذربایجان شرقی برای رفع نیازهای اطلاعاتی نابینایان و کم بینایان تعریف و ارائه می گردد، و همچنین

خدماتی که برای پر کردن اوقات فراغت اعضا خود ارائه می دهند.

کتابخانه های نابینایان: در این پژوهش منظور ۴ کتابخانه مخصوص نابینایان فعال در سطح استان آذربایجان

شرقی می باشد که برای اعضا خود خدمات ارائه می دهند.

رضایت استفاده کنندگان: زمانی میزان رضایت مطلوب است که بیش از ۵۰ درصد از پاسخ دهندگان به

سؤالاتی که مربوط به میزان رضایت می باشد جواب مثبت داده و گزینه های خیلی زیاد و زیاد را انتخاب نمایند.

فصل دوم

ادبیات و پیشینه پژوهش

آشنایی با استان آذربایجان شرقی

حدود و موقعیت

محدوده ای از ایران اسلامی که با حدود ۴۶۹۲۹۹ کیلومترمربع آذربایجان شرقی به خود گرفته است. درگوشه شمال غرب فلات ایران قرار دارد. شهرستان تبریز مرکز استان آذربایجان شرقی است. (اصلائی نیا، ۱۳۷۷)

نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۸۵ جمعیت استان را ۳۶۰۳۴۵۶ نفر نشان می دهد که از این تعداد ۱۸۳۹۳۴۱ نفر مرد و ۱۷۶۴۱۱۵ نفر زن بوده اند. (مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵)

بر اساس آمار دریافت شده از آمارهای ثبتی اداره بهزیستی استان آذربایجان شرقی، تا سال ۱۳۸۶ تعداد کل نابینایان در استان ۲۱۴۸۴ نفر می باشد که از این تعداد حدود ۳۲۲۷ نفر تحت پوشش سازمان بهزیستی است که بالغ بر ۱۷۷۵ نفر مرد و ۱۴۵۲ نفر زن می باشند. (سازمان بهزیستی استان آذربایجان شرقی، ۱۳۸۶).

زبان امروزی مردم آذربایجان که به ترکی (تورکی - تورکو)، ترکی آذری (آذری تورکجه سی)، ترکی آذربایجان و آذربایجانی و از این قبیل معروف است.

کلمه ترک از کلمه "توره مک" یعنی تولید مثل مشتق شده است و به معنی قوت نیز آمده است. (اصلائی

نیا، ۱۳۷۷)

نابینایی

آشنایی با پدیده نابینایی

حس بینایی یکی از بارزترین حواس آدمی است که بنیادی ترین وظایف را بر عهده دارد . چشم انسان عضوی خارق العاده به اندازه یک زیتون است. این عضو می تواند وظایف فشرده ای را انجام دهد.

بینایی یکی از توانایی‌هایی است که برای کسب دانش و اطلاعات مربوط به اشیا و محیط اطراف از آن استفاده می‌شود. آثار و نتایج نابینایی در بین افراد مختلف بر مبنای تفاوت‌های طبیعی، قابلیت‌ها و میزان انطباق اجتماعی آنان متفاوت است.

باید توجه داشت که میزان باقیمانده بینایی، زمان وقوع معلولیت، طول زمان کاهش تدریجی دید و علل نابینایی ممکن است موجب پدید آمدن موارد استثنایی شده و نقش تعیین‌کننده‌ای در وضعیت فرد داشته باشد. کوشش برای تطبیق با محیط و روابط موجود نیز آثار روانی خاص خود را به جا خواهد گذاشت.

معلولیت بینایی می‌تواند در هر سنی بوجود آید، چنانکه معلولیت شدید بینایی از بدو تولد وجود داشته باشد. معلولیت بینایی مادر زاد "نامیده می‌شود. افراد که پس از تولد بخصوص پس از ۲ سالگی نابینا می‌شوند، "نابینای اکتسابی" می‌نامند. (فضلی، ۱۳۸۶)

چهار نظر یا طرز تلقی را که مردم مشترکاً نسبت به افراد نابینا ابراز می‌دارند:

(الف) احساس ترحم (ب) احساس ترس (ج) احساس گناه (د) احساس ناراحتی (حسینی، ۱۳۸۰)

تعاریف و علل نابینایی

آسیب‌های بینایی یک اصطلاح کلی است که تمام سطوح مختلف آسیب‌های بینایی از نابینایی مطلق گرفته تا کم بینایی را در بر می‌گیرد. منظور از آسیب‌های بینایی وجود خلل و مشکلاتی در بینایی است.

متداولترین تعریف نابینایی که مورد پذیرش تقریباً همه محافل علمی و سازمان‌های مختلف می‌باشد، بدین شرح است: «نابینا کسی است که دید و بینایی او علی‌رغم برخورداری از امکانات چشم پزشکی مانند عینک و غیره در

یک چشم یا هر دو چشم ۲۰/۲۰۰ یا کمتر باشد.» افرادی که دارای نقص بینایی هستند اما میزان دید آنها از ۲۰/۲۰۰

بیشتر و از ۲۰/۷۰ کمتر است جزء افراد نیمه بینا محسوب می‌گردند. (افروز، ۱۳۶۲)

نابینا از نظر سیستم آموزشی: از نظر آموزشی، کسی که برای خواندن و یادگیری از خط بریل استفاده می کند،

نابینا تلقی می شود. (ضیغم، ۱۳۸۶)

برای تعاریف نابینایی کارآسان است اما برای برنامه ریزی بایستی به دسته بندی مشخصی از گروه های مختلف با آسیب دیدگی بصری برسیم؛ دسته بندی ارائه شده در زیر به طور کلی مورد قبول کشورهای مختلف جهان می باشد و برنامه ریزی های مربوط به نابینایان را می توان بر پایه ی آن انجام داد.

۱- فرد نابینای مطلق کسی است که به کلی وجود یا فقدان نور را تشخیص ندهد .

۲- افرادی که قادر به ادراک روشنایی می باشند وقادربه درک حرکت از فاصله سه متری هستند ولی قادر به شمردن انگشت خود نیستند ولی حرکت دست را به خوبی تشخیص می دهند، میزان بینایی آنها در حد ۵/۲۰۰ است که به آنها افراد هندرومن می گویند.

۳- افرادی که آن اندازه از بینایی را دارند که به کمک بینایی خود قادر به خواندن خطوط درست نیستند، میزان بینایی آنها ۱۰/۲۰۰ است و اصطلاحاً به آنها " نیمه بینایی کم " می گویند.

۴- آنهایی که قادر به دیدن و خواندن حروف درشت و تیرهای روزنامه هستند و میزان بینایی آنها در مقیاس اسنلن ۱۵/۲۰۰ است و تقریباً بیشتر قادر به خواندن حروف چاپی هستند.

۵- نابینایانی که درصد بینایی آنها ۲۰/۲۰۰ یا بیشتر است و قادر به انجام کارهایی که بینایی رکن اساسی آنها را تشکیل می دهد نیستند که به آنها " نابینای قانونی " می گویند. در این افراد میدان بینایی تنگ تر از ۲۰ درجه است. (میلی، ۱۳۸۷)

به طو رکلی عوامل مهمی که باعث ایجاد نابینایی می شوند عبارتند از:

- بیماری های مختلف چشم از قبیل آب مروارید، اب سیاه، تراخم، عفونت های چشم و لوچی، سوء تغذیه

- بیماری هایی که باعث آزردهی چشم می شوند مثل قند

- نابینایی یا بیماری های مختلف چشم به دلیل مادرزادی یا عوامل وراثت

- بی احتیاطی و بی توجهی کودکان و بزرگسالان (طاهری عراقی، ۱۳۶۴)

تأثیر خانواده بر شخصیت نابینایان

خانواده اولین محیط اجتماعی است که کودک با آن مواجه می شود. محیط مدرسه هرگز نمی تواند به اندازه محیط خانواده در رشد عاطفی و شخصیت کودک کمک کند. در چنین شرایطی اعضای خانواده مسئولیت سنگینی نسبت به کودکان دارند، زیرا از بدو تولد، کودک رفتار و طرز تلقی خود را از آنها تقلید می کند. (موسوی، ۱۳۸۲)

شخص نابینا در خانواده متولد می شود و رشد می کند و اولین بنای شخصیت او در محیط خانه در تعامل با والدین و برادران و خواهران احتمالی گذاشته می شود. در داخل این سازمان است که فرد نابینا مفهوم و تصویری مثبت یا منفی از خود بدست آورده و شخصیت واقعی اش را می یابد.

تأثیر خانواده بر فرزند نابینا به اندازه ای است که می توان گفت زندگی آینده و خوشبختی او در آنجا پایه ریزی می شود.

والدین می توانند با افزایش حجم ظرفیت فرزند نابینای خود این امکان را برای او بوجود آورند که بتواند در برابر مشکلات بسیاری بخصوص در مواجهه با مسائل آموزشی، اجتماعی و اقتصادی و ... زندگی آینده اش دوام آورد. (انصاری، ۱۳۸۴)

تأثیر جامعه بر شخصیت نابینایان

عدم تکوین نگرش مثبت در افراد نابینا بیشتر حاکی از طرز برخورد خانواده و جامعه با آنهاست. اگر افراد نابینا از شرکت در فعالیت های اجتماعی محروم نشوند بالطبع مشکلات اجتماعی آنان کمتر شده، با حضور فعالشان در جامعه، مردم نیز از توانمندیهای آنان آگاهی می یابند. دیگر آنها را دور از جامعه، افرادی نیازمند ترحم و دستگیری نمی دانند. (انصاری، ۱۳۸۴)

آمار نابینایان

بنابر اعلام چند کشور که توانسته اند آمار دقیقی از تعداد نابینایان خود ارائه دهند، تخمین حاکی از ۰/۸ تا ۱/۲

درصد جمعیت هر کشور توسعه یافته و توسعه نیافته است که به صورت بارز از اختلال بینایی رنج می برند.

بر اساس آمار منتشر شده توسط سازمان بهداشت جهانی در حال حاضر، در حدود ۱۸۰ میلیون نفر در سطح جهان

دچار اختلالات بینایی هستند. از این رقم تعداد ۴۵ میلیون نفر بطور مطلق نابینا هستند. (میلی، ۱۳۸۷)

جدول (۱-۲) آمار نابینایان در استان آذربایجان شرقی با توجه به آخرین بررسی ها در سال ۱۳۸۶

ردیف	شرح (تقریبی)	تعداد کل در استان	تحت پوشش در سازمان بهزیستی		جنسیت
			زن	مرد	
۱	جمعیت کل استان	۳۶۰۰۰۰	۱۷۲۸۰۰۰	۱۸۷۲۰۰۰	
۲	تعداد معلولین	۱۷۹۰۳۷	۱۴۰۰۰	۱۶۰۰۰	
۳	تعداد نابینایان	۲۱۴۸۴	۱۴۵۲	۱۷۷۵	
۴	نرخ نابینایی	۰/۶٪ کل جمعیت است	۰/۱۵	-	-
۵	تعداد افراد نابینا برحسب تحصیلات	بی سواد	۱۲۶۳	۶۰۶	۶۵۷
		کم سواد	۱۲۰۰	۵۷۶	۶۲۴
		متوسطه	۶۵۰	۳۱۲	۳۳۸
		مقطع کارشناسی	۱۱۰	۳۱	۸۰
		مقطع کارشناسی ارشد	۴	۱	۳
		مقطع دکتری	-	-	-
۶	تعداد افراد نابینا برحسب سن	تا حدود ۱۴ سالگی	۱۵۹۴	۷۶۵	۸۲۹
		از ۱۵ تا ۲۵ سالگی	۴۳۴	۲۰۸	۲۲۶
		از ۲۶ تا ۵۵ سالگی	۷۵۵	۳۶۲	۳۹۳
		از ۵۶ به بالا	۲۲۵۵	۷۶۵	۱۱۹۰
۷	تعداد افراد نابینا برحسب وضعیت کار و تحصیل	دانش آموز	۱۶۰۰	۷۶۲	۸۳۸
		دانشجو	۷۵	۱۲	۶۳
		شاغل	-	-	-
		بیکار	۱۲۰۰	۵۷۶	۶۲۴

مأخذ: سازمان بهزیستی استان آذربایجان شرقی، ۱۳۸۶

آموزش نابینایان

نابینا در هر سن و سالی که باشد و به هر دلیل که نابینا شده باشد جهت ارتباط مؤثر با جامعه و کسب استقلال،

نیازمند آموزشهای خاصی می باشد. این آموزشها را می توان به سه دسته تقسیم کرد:

۱- آموزش آکادمیک

۲- آموزش غلبه بر محیط

۳- آموزش جهت حرفه آموزی و کسب مهارت (میلی، ۱۳۸۷)

تاریخچه ی آموزش و پرورش نابینایان و کم بینایان

نخستین بار در سال ۱۷۸۵ میلادی، والتین هوی^۱، مرد خیراندیش و مؤمنی که از گدایی و در یوزگی نابینایان

پاریس برای امرارمعاش متأثر شده بود، مدرسه ای را در پاریس برای نابینایان تأسیس کرد.

یکی از شاگردان این مدرسه، لویی بریل^۱ (۱۸۵۲-۱۸۰۹) بود که پیوسته در اندیشه ی اختراع خط جدید و راحت

تری برای نابینایان بود. لویی که در سه سالگی به دنبال عفونت چشم بر اثر فرورفتن شیئی نوک تیز به چشمش نابینا

شده بود، در سال ۱۸۲۹ موفق به اختراع خطی گردید که به خود وی "بریل" نامگذاری شد. الفبای انگلیسی بریل

که قابل انطباق با تمام زبان های دنیاست، در سال ۱۹۳۲ به دنبال تلاش بی ثمر محققان برای جایگزینی الفبا و شیوه

های آموزش بهتر نابینایان، به عنوان نظام استاندارد بین المللی ویژه نابینایان شناخته شد. لویی، از الفبای بریل نت

موسیقی، ارقام ریاضی و نشانه های تند نویسی و تند خوانی را هم طراحی کرد. (میلی، ۱۳۸۷)

1. Valentin Hauy

خط بریل

خط ویژه نابینایان بریل نام دارد که از ۶ نقطه تشکیل شده است. در خط بریل به جای حروف چاپی از نقطه های برجسته استفاده می شود. یک بخش در بریل را واحد می نامند و هر واحد از ۶ نقطه تشکیل شده است که سه نقطه در عرض قرار دارد.

این نقطه ها از عدد ۱ تا ۶ شماره گذاری شده اند و الفبای بریل ترکیبی از این شش نقطه است. در این سیستم روی هم رفته ۶۳ آرایش مختلف برای نقطه ها امکانپذیر است فاصله بین نقطه های بریل ۲ تا ۲/۵ میلی متر است و شخص برای خواندن آن باید نوک انگشتان خود را بر روی سطوح برجسته بلغزاند.

آموزشها برای کودکان نابینا از سن ۶ سالگی آغاز می شود. مراحل آموزش بریل عبارتند از:

۱- تقویت حس لامسه (بساوایی)

۲- آموزش الفبا و علایم خط بریل

۳- استفاده از لوح و قلم

۴- آموزش ماشین نویسی

اولین مدرسه شبانه روزی در سال ۱۷۸۵ میلادی در پاریس و در سال ۱۸۲۹ مدرسه معتبر و مشهور پرکینز^۱ تأسیس گردید. اولین مدرسه نابینایان در ایران در سال ۱۲۹۹ ه.ش. در تبریز دایر شد و در آغاز جنگ جهانی به عللی بسته شد و تا مدتها مؤسسه ویژه ای برای نابینایان وجود نداشت تا اینکه شعبه مدرسه در سال ۱۳۲۰ ه.ش. در اصفهان به نام مدرسه نورآیین تأسیس گردید. گسترش و افزایش تعداد این آموزشگاهها همچنان ادامه داشت و اکنون در شهرهای بزرگ آموزشگاههای شبانه روزی دایر می باشند. (میلی، ۱۳۸۷)

1. Luie Braille

نشریات ادواری بریل که در حال حاضر در ایران انتشار می یابند عبارتند از: ایران سپید (روزنامه)، پیک روشندان (ماهنامه)، فصلنامه ی بصیر، و اخبار کتاب و کتابخانه های نابینایان (فصلنامه). (میلی، ۱۳۸۷)

خدمات کتابخانه ای به نابینایان

استفاده از امکانات مختلف علمی از طریق کتاب های بریل، کتاب های گویا، نوارهای صوتی و الکترونیکی و ... در حیطه خدمات کتابخانه ای هستند که به درخواست کنندگان امانت داده می شوند.

انتشارات چاپ درشت: منابعی است که با حروف بزرگتر از ۱۶ پونت چاپ می شوند و به آن انتشارات "درشت چاپ" یا "درشت خط" نیز معروف است.

انتشارات گویا: متونی است که برای استفاده نابینایان به صورت شنیداری بر روی نوار یا دیسک فشرده ضبط می شود.

بریل: سیستمی است برای خواندن و نوشتن به کمک حس بساوایی سر انگشتان دست. در این سیستم، حروف الفبا به وسیله ی آرایه های متفاوت ۶ نقطه ی برجسته در مستطیلی فرضی به طول ۶، عرض ۳/۵ میلی متر نشان داده می شود. این سیستم در سال ۱۸۲۵ توسط لویی بریل فرانسوی که ۱۶ ساله و نابینا بود اختراع شد.

منابع لمسی: منابعی است حاوی تصویر یا مفاهیم دیداری برجسته که با کمک حس بساوایی سر انگشتان دست قابل درک است.

نابینایان نیز همچون سایر افراد جامعه به کتابخانه می روند تا نیازهای اصلی اطلاعاتی یا مطالعاتی خود را برآورده سازند. از این رو، باید بتوانند مانند سایرین از تمام خدمات تخصصی موجود بهره مند شوند. در این مرحله است که نیاز ثانوی آنان به منابعی با اشکال خاص در قالبهای جایگزین مطرح می شود و شاید لازم باشد از خدمات ویژه ای بهره مند شوند تا بتوانند به طور برابر با سایرین از خدمات کتابخانه استفاده کنند. (میلی، ۱۳۸۷)

ارائه خدمات کتابخانه‌ای به نابینایان و کم‌بینایان، یکی از پرچالش‌ترین وظایف کتابخانه‌ها و کتابداران است. در دورانی که حجم اطلاعات موجود در جهان به سرعت افزایش می‌یابد، توجه به نیازهای اطلاعاتی این گروه برای جلوگیری از عمیق‌تر شدن شکاف ناشی از "محرومیت اطلاعاتی" میان بینایان و نابینایان در زمره تعهدات حرفه‌ای کتابداران تمام کتابخانه‌ها به‌شمار می‌رود. از این گذشته، بیانی‌ها، مقررات، و آیین‌نامه‌های بین‌المللی تدوین شده از سوی سازمان‌های جهانی مانند سازمان ملل متحد، یونسکو، و ایفلا همواره بر حقوق برابر معلولان با سایر شهروندان و نقش محوری دولت‌ها در فراهم‌سازی امکانات کتابخانه‌های برابر تأکید می‌ورزند. در عین حال پیشرفت‌های فناورانه و ابعاد گسترده نظام‌های اطلاع‌رسانی الکترونیکی، افق‌های جدیدی را بر روی نابینایان گشوده و حجم و دامنه مواد و اطلاعات قابل دسترس برای این گروه را متحول ساخته است. فناوری‌های موجود در زمینه نظام‌ها و شبکه‌های رایانه‌ای امکان تهیه متون، اطلاعات، و داده‌های کتابشناختی را در انواع قالب‌های جایگزین چاپ (بریل، گویا، چاپ درشت) فراهم می‌کند. بنابراین، لازم است از این ابزارها و امکانات به نفع کاربران نابینا بین کتابخانه‌ها به‌گونه‌ای بهره‌گیری شود که طیف وسیعی از خدمات برای آنان دست‌یافتنی و قابل استفاده گردد..

کتابخانه‌ها موظفند امکان دسترسی کاربران نابینا و کم‌بینا به منابع و اطلاعات موردنیاز را در حداقل زمان، در شکل و قالب مناسب، و به تعداد لازم فراهم کنند. برای تحقق بخشیدن به این امر و استفاده هر چه بیشتر از منابع و امکانات موجود، لازم است خدمات کتابخانه‌ای به نابینایان با برنامه‌ریزی حساب شده و بر اساس اصل همکاری و مشارکت سازمان یابد. لازم است مناسبات و همکاری‌های مطلوب با مشاوران متخصص و سازمان‌های ملی و منطقه‌ای به‌گونه‌ای برقرار شود که تمام کتابخانه‌ها بتوانند طیف گسترده‌ای از خدمات کتابخانه‌ای را به کاربران نابینا و کم‌بینای خود عرضه کنند. در عین حال لازم است برای ارائه خدمات اطلاع‌رسانی و مدرک‌رسانی مناسب به این گروه روش‌های متنوع و احیاناً متفاوتی به‌کار گرفته شود و ابتکارات و نوآوری‌های کتابخانه‌ها و کتابداران در این زمینه مورد تشویق و حمایت قرار گیرد. (تعاونی، ۱۳۷۹)

در برنامه ریزی جهت تهیه منابع و تجهیزات مورد نیاز نابینایان و کم‌بینایان، باید در راس تمامی موارد، تناسب

منابع و تجهیزات را با نیازهای مراجعه‌کنندگان در نظر گرفته و منابع مورد نیاز و علاقه آنها را تهیه نمود

یک نابینا علاوه بر مجموعه کتب بریل و چاپ درشت باید به منابع گویا و الکترونیکی نیز دسترسی داشته باشد (عربلو، ۱۳۸۶).

کتابخانه به عنوان مرکز سواد آموزی و خودآموزی نابینایان

کتابخانه باید به عنوان یک مرکز سواد آموزی و خودآموزی، در مسیر بهبود سطح سواد نابینایان عمل کرده و نحوه استفاده از کتابخانه و منابع را به آنها آموزش دهد.

برای بهره گیری از تجهیزات و یا ابزارهای ویژه نابینایان و کم بینایان از قبیل رایانه های مجهز به برنامه های گویا سازی، رایانه های برجسته نگار، مانیتورهای لمسی، درشت نمای الکترونیکی، عینک تلسکوپی، ذره بین و ... می توان از جمله برنامه های آموزشی کتابخانه های عمومی باشد. این آموزش می تواند شامل مراجعه کنندگان نابینا و کم بینا، والدین، مربیان و حتی کتابداران کتابخانه باشد. امروزه طراحی و تولید نرم افزار کتابخانه سپید با فراهم کردن امکانات یک کتابخانه الکترونیکی بریل فارسی و گسترش شبکه آن برای تمام نابینایان سراسر کشور امکان افزودن کتب جدید به مجموعه های نابینایان، تبادل کتاب و غنی سازی مراکز اطلاعاتی را برای روشندان فراهم می کند. (عربلو، ۱۳۸۶)

فراهم کردن امکانات مطالعاتی برای نابینایان فرصتی مناسب جهت برابر سازی موقعیت ها و گسترش نشر الکترونیک، جایگزینی مناسب جهت مکتوبات بریل در تمامی زمینه ها برای علاقمندان خواهد بود. از دیگر امکانات رایانه ای می توان استفاده از رایانه برجسته نگار ویژه نابینایان را نام برد که قابلیت نصب نرم افزارهای نوید با ۱۰۰ جلد کتاب گویا و نرم افزار قرآن کریم، با صوت و معنی و قابلیت تکرار جهت حفظ برای نابینایان و همچنین امکان نصب اینترنت و استفاده از کلیه روز نامه های کثیرالانتشار کشور را دارا می باشد (رنجبری، ۱۳۸۲).

این اقلیت که ناخواسته مهر معلولیت بر پیشانی شان نشسته است قشر تاثیرگذاری در جوامع هستند به گونه ای که در سی و پنجمین نشست شورای اجتماعی کشور مورخ بیستم تیر ماه ۱۳۸۴ پیش بینی شد که جامعه نایبای کشور سهم سه درصدی در همکاری با موسسات و سازمان ها داشته باشند.

با این که دانشجویان نایبنا امکانات بسیاری را نسبت به گذشته در اختیار دارند ، اما متأسفانه هنوز هم با محدودیت های بسیاری مواجهند و در مقایسه با دانشجویان بینا که با سهولت بیشتری دسترسی به منابع دارند ، دچار مشکل هستند.

حلقه های واسطی که در راه تهیه ، تجهیز ، آموزش و استفاده از منابع مطالعاتی برای نایبایان وجود دارد ، به خوبی تکمیل نمی شوند . در نتیجه کارها در مراحل ابتدایی می ماند و نتیجه مطلوبی گرفته نمی شود. بنابراین خدمات دانشگاهی به نایبایان به درستی صورت نمی گیرد. چراکه کتابداران دانشگاهها آموزش لازم را ندیده اند و کتابخانه ها هم تجهیزات و مکان مناسبی برای این گروه ندارند. البته بعضی از دانشگاه ها به مانند دانشگاه تهران و احیانا علامه طباطبایی و الزهرا برای بچه های نایبنا تجهیزاتی در نظر گرفته اند. ولی در تهیه تجهیزات ، مدیریت درستی اعمال نمی شود.

پرواضح است که باید تمامی دانشگاه ها به رایانه های مخصوص مجهز شوند ، یا این امکان بوجود آید که از طریق یک نظام بیمه و یا تامین اجتماعی ، رایانه های مخصوصی در اختیار افراد نایبنا قرار بگیرد . همان طور که می بایست تجهیزات نرم افزاری وسخت افزاری دوباره برای این افراد نوسازی شود. این کار می تواند استقلال بیشتری را برای این قشر در پی داشته باشد تا بیشتر تلاش کرده و بتوانند نقش خود را در پیشرفت جامعه ایفا کنند.(عربلو،

(۱۳۸۶)

راهکارهای تهیه منابع

- ۱- مشاوره با سازمان ها و انجمن های مرتبط همانند اداره کل بهزیستی ، کانون نایبایان و خود نایبایان
- ۲- امانت بین کتابخانه ای : البته در زمینه امانت بین کتابخانه ای در خصوص کتب و نوارهای صوتی امکان پذیر

است ولی می توان با صدور کارت های اشتراک و عضویت ، امکان دسترسی به وسایل الکترونیکی را در کتابخانه های متفاوت برای این قشر مهیا ساخت .

۳- نشر الکترونیک

۴- اشتراک با روزنامه های ویژه نابینایان {ایران سپید - ماهنامه بشری - نشریه ویژه یونسکو - فصل نامه بصیر} نکته ای که در پایان یاد آوری می گردد این است که :ارائه خدمات به نابینایان اگر به گونه ای باشد که آنان بدون توجه به معلولیتشان قادر به بهره گیری از منابع و امکانات باشند انجام رسالتی است که آنها را به فراسوی محدودیتشان هدایت کرده است ، و اینجاست که خدمات عمومی برای نابینایان در کتابخانه تحقق می یابد .
(عربلو، ۱۳۸۶)

جدول (۲-۲) سطوح فضاها و سرانه های مربوط به کتابخانه های مخصوص نابینایان

نام فضا	ریز فضا	سطح زیر فضا	توضیحات
کتابخانه	مخزن کتب بریل ، چاپ درشت ، گویا و منابع به زبان مادری	۱۰۱m ²	به ازای هر ۷۲ جلد کتاب بریل ۱ m ² و به ازای هر ۹۶۰ جلد کتاب گویا ۱ m ² در نظر گرفته شده است
	بخش امانت	۲۲m ²	
	سایت کامپیوتر	۵۴m ²	
	محل منابع لمسی	۴۹m ²	
	اتاق ضبط کتب پویا	۹m ²	
	اتاق فتوکپی و بزرگنمایی	۳۶m ²	
	اتاق کارمندان	۷m ²	
	آرشیو	۲۹m ²	
	سالن مطالعه به تفکیک برای کودکان ، دانشجویان ، سالمندان و چند معلولیتی	۱۴۷m ²	به ازای هر نفر ۳ m ² (برای ۵۰ نفر)

مأخذ: (میلی، ۱۳۸۷)